

УДК 331.01

Житинська Марія Олександрівна

аспірант кафедри соціальної педагогіки

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ

maksmash@mail.ru

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Анотація. Стаття присвячена проблемі якості життя людей похилого віку. У статті проаналізовано основні підходи до визначення поняття «якість життя», сформульовано визначення терміну «якість життя людей похилого віку» та визначено її об'єктивні та суб'єктивні показники

Ключові слова: якість життя; люди похилого віку; якість життя людей похилого віку; об'єктивні та суб'єктивні показники якості життя.

Актуальність дослідження. Людство сьогодні стоїть на порозі нової цивілізації – «цивілізації якості». XXI століття оголошено багатьма міжнародними організаціями, зокрема Європейською організацією з якості ІСО, століттям якості. У сучасному світі висока якість вважається ознакою благополуччя держави, джерелом національного багатства і, що особливо важливо, фактором виходу з соціальних та економічних криз.

Акцентуючи увагу на людині похилого віку, ми можемо говорити про існування ряду загальних та специфічних проблем її життєдіяльності. Це і низький рівень матеріального забезпечення, проблеми самотності, поява нових та загострення існуючих хвороб, відчуття непотрібності в суспільстві, проблеми підвищеної тривожності та дискомфорту, сам вихід на пенсію та пов'язана з ним зміна соціального статусу та способу життя. Ці проблеми тісно пов'язані між собою та в своїй єдності погіршують становище людей похилого віку в соціумі.

Досягненню глибокої старості сьогодні сприяють: активний спосіб життя, умови тривалої праці, якість харчування, соціально-побутові умови, а також спадкові та генетичні фактори. Тобто, ми можемо говорити, що при збереженні активності в похилому віці, створенні належних умов для життєдіяльності людини похилого віку, можливо вплинути на тривалість та якість її життя.

Метою статті є аналіз наукових підходів у визначенні поняття «якість життя» та визначення основних детермінантів якості життя людей похилого віку в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування та підвищення якості життя населення займаються багато науковців. Серед зарубіжних досліджень, що вивчають якість життя окремих індивідів та суспільства в цілому, особливе місце займають праці Дж. Гелбрейта, А.Кемпбелла, Дж.Кейнса, А.Маслоу, Д.Фостера, В.Роджерса та інш. Серед російських науковців вагомий внесок в дослідження цієї проблеми здійснили С.А. Айвазян, С.А.Баженов, В.Н. Бобков, В.Н. Дробишева, П.С. Мстиславський та ін. Серед українських науковців, що досліджували проблему якості життя населення, можна виокремити О.С.Власюка, А.М.Колота, Е.М. Лібанову, Ф.В.Узунова, І.Б.Щвець та ін.

Сам термін «якість життя» представляє категорію, що синтезує досягнення багатьох наук. Так, англійські дослідники А.Залай та Ф.М. Ендрюс [1] підкреслюють, що поняття «якість життя» формується широкою мережею наук, серед яких виділяють: соціологію, соціальну психологію, філософію, антропологію культури, тощо. Аналогічної думки притримується і ряд інших спеціалістів, наприклад: Г.П.Петропавлова, Т.В.Гаврилова, О.Тоффлер та інші.

Аналізуючи поняття «якість життя» ми дійшли висновку, що більшість дослідників пов'язують його з таким поняттям як «потреби». Під потребою розуміють потребу чи недостачу будь-чого необхідного для підтримки життєдіяльності організму особистості, соціальної групи чи суспільства в цілому[2].

В свою чергу ми вважаємо, що визначати якість життя суто через задоволення потреб є не зовсім коректним. Основною причиною активності людини є інтереси, що являються формою вираження та реалізації потреб особистості. На нашу думку, чим більше свободи у виборі способів реалізації людиною своїх інтересів, тим вища якість її життя.

Аналізуючи наукову літературу нами було окреслено ряд підходів щодо визначення поняття «якість життя». Так, *психологічний підхід* розглядає якість життя як життєвий добробут, відповідно якого людина відчуває внутрішнє задоволення

умовами свого існування та відчуває себе щасливою. Психологічними компонентами якості життя, на думку багатьох спеціалістів, є відчуття щастя, задоволеність життям та соціально важливі ціннісні орієнтації особистості (А.Баранова, М. Rapley, D. Shin та інші). Всесвітня організація охорони здоров'я в цьому розумінні визначає якість життя як категорію, що включає психологічний, фізичний, соціальний та матеріальний добробут.

Економісти характеризують якість життя, головним чином, у контексті рівня та умов життя населення, а також суб'єктивним оцінюванням цих показників членами досліджуваної спільноти.

У *правовому* відношенні якість життя є реалізацією права на гідне життя і вільний розвиток людини.

Відповідно до *медичного підходу*, якість життя розглядається як інтегративна характеристика фізичного, психологічного, соціального та емоційного стану людини, що оцінюється залежно від суб'єктивного сприйняття самої людини. Тут можна виділити два аспекти: - при оцінці якості життя слід враховувати різні сфери життя людини, що можуть бути пов'язані зі здоров'ям прямо чи опосередковано; - при оцінці якості життя людина враховує різні сфери свого життя і висновки залежать в першу чергу від думки самого пацієнта, його суб'єктивного сприйняття.

Згідно з трактуванням І.І. Мазур якість життя являє собою системне медико-соціальне явище, що охоплює психофізичне й соматичне здоров'я людини, її духовні, культурні та всі життєві цінності, рівень цивілізованості й економічного розвитку суспільства. Вчений наголошує, що фактором якості життя є здоров'я (індивідуальне, суспільне, сімейне, професійне), тим самим стверджуючи медичну першооснову якості життя.

Отже, у медицині якість життя виразно пов'язана з дефініцією здоров'я і передбачає комплексне оцінювання благополуччя фізичного, психічного й суспільного.

Прихильники соціологічного підходу підкреслюють зв'язки якості життя із системою цінностей, суб'єктивним оцінюванням життя та його умов. З вище

зазначеного можна зробити висновок, що поступово об'єктивні індикатори опису якості життя доповнюються суб'єктивними відчуттями самої людини.

Наукові підходи до визначення сутності поняття «якість життя»

Наука	Визначення сутності поняття
Медицина	Якість життя – системне медико-соціальне явище, яке охоплює фізіологічне, психологічне здоров'я людини, духовні та культурні цінності, рівень цивілізованості суспільства, оцінка задоволеності системи потреб для оптимального життя людини, включаючи поняття щастя.
Право	Якість життя – реалізація гарантованого права на гідне життя та вільний розвиток особистості.
Економіка	Якість життя – узагальнена соціально-економічна категорія, що представляє поняття «рівень життя» та «умови життя». Включає не лише рівень споживання матеріальних благ та послуг, а й задоволення духовних потреб, тривалість життя, умови оточуючого середовища, комфорт.
Соціологія	Якість життя – соціологічна категорія, яка виражає суб'єктивну задоволеність матеріальних і культурних потреб, якість харчування, охорони здоров'я, освіти, змістовного дозвілля, рівень і відношення до стресів, якість сфери обслуговування, ступінь задоволення потреб у спілкуванні тощо.
Екологія	Якість життя – відповідність навколишнього середовища життя людини її потребам.
Філософія	Якість життя – комплексна характеристика положення людини в різних соціальних системах, що виражає ступінь її волі, можливостей всебічного розвитку.
Психологія	Якість життя – життєвий добробут, внутрішнє задоволення умовами існування та почуття щастя, благополуччя.

Оцінка якості життя населення може бути проведена на основі об'єктивного, суб'єктивного та комбінованого підходів. Розглядаючи якість життя досліджуючи об'єктивні умови життя населення, вона розуміється як результат комбінації різних статистичних показників, що дають можливість отримання об'єктивної оцінки матеріальних умов життя, які мають вплив на соціальне життя людини [3].

Об'єктивістський підхід розглядає якість життя як поняття, що відображає задоволеність матеріальних, культурних, духовних потреб людини, що вимірюється

компетентними фахівцями за встановленими об'єктивними показниками. Такими показниками можуть слугувати істотні обставини життя людини.

Дослідники поділяють об'єктивні показники якості життя на три блоки: *Перший блок* включає показники, що характеризують фізичне здоров'я населення, демографічне благополуччя певної країни чи регіону. Оцінюються за показниками народжуваності, тривалості життя, природного відтворення. *Другий блок* містить показники, що відображають задоволеність населення індивідуальними умовами життя (достаток, житло, робота, харчування тощо). Крім того в цей блок включає соціальну задоволеність положенням справ у державі (доступність послуг, безпека, захищеність, справедливість, екологічна ситуація). *Третій блок* включає показники, що оцінюють духовний стан розвитку суспільства, а саме: рівень духовності, дотримання етичних норм, розвиток творчих ініціатив [4].

Розглядаючи суб'єктивістський підход, ми можемо говорити про оцінку якості життя на основі соціологічних опитувань. Суб'єктивні оцінки відображають індивідуальне сприйняття, відчуття, особисте ставлення. Суб'єктивні показники якості життя пов'язані з оцінками сприйняття людиною свого життя. Це – задоволеність роботою, життєвими умовами, соціальним статусом, фінансовим положенням та сімейними відносинами.

За таких умов якість життя оцінюється через призму пізнання суб'єкта, через його відчуття щастя та нещастя, задоволеності чи незадоволеності.

Задоволеність ми розглядаємо, як ступінь розриву між реальними задоволеними та бажаними людиною у задоволені потребами. При чому ми наголошуємо, що не має жодної людини, яка б була повністю задоволена власним життям та в повній мірі реалізувала свої потреби. Підтвердження думки, знаходимо в теорії А.Маслоу про те, що чим вище рівень життя у людини і чим більше своїх потреб вона задовольняє, тим більше буде прагнення до задоволення вищих потреб.

На думку американського дослідника А.Кемпбелла оцінка формується на основі двох факторів: оцінки середовища та еталонів порівняння. В свою чергу «еталон порівняння» об'єднує одну чи кілька основ оцінки, що включає: рівень устремління людини, рівень очікувань, особисті потреби тощо [5].

Представниками даного підходу Н.Далкі, Ф.Ендрюсом, Н.Бредберном визначається, що істинне значення якості життя відображається в суб'єктивних оцінках людини, її почуттях. Така оцінка залежить від багатьох факторів. До їх числа відносять: рівень інтелектуального розвитку людини, зайнятість, прибуток, національність, місце проживання, зовнішність, сімейний статус, здоров'я, тощо [6].

Більшість дослідників, прихильників цього підходу у суб'єктивних оцінках виділяють раціональну і емоційну складову. Раціональна складова містить: загальну задоволеність життям та оцінку рівня задоволеності окремими сторонами життя. Емоційна – є балансом позитивних і негативних емоцій людини [7].

Слід підкреслити, що суб'єктивний підхід заснований на поведінці людини як дії, яка пояснюється впливом психологічних факторів: мотивації, сприйняття, установки та переконання.

Комбінований підхід дозволяє раціонально поєднати об'єктивну та суб'єктивну оцінки якості життя. Він дає можливість враховувати складний характер взаємозв'язку об'єктивних умов та суб'єктивних оцінок. Цей підхід дозволяє розглядати якість життя як комплексне поняття.

Оскільки у загальному філософському аспекті якість визначається як категорія, що відбиває вагому визначеність об'єкта завдяки якій він є цим, а не іншим [8]. Тобто, якість виступає як цілісна визначеність предметів. Тому, в такому разі, категорія якість життя має, на нашу думку, давати цілісну картину життя людини, розкривати усі його сторони, а отже об'єднувати об'єктивні та суб'єктивні характеристики.

Саме тому, ми згодні з основною думкою комбінованого підходу про те, що якість життя – це комплексна категорія, яка у порівнянні у просторі і часі формі відображає задоволеність культурних, матеріальних, духовних та інших потреб людини, через власну суб'єктивну самооцінку людиною свого життя та вимірювання фахівців за встановленим набором об'єктивних показників.

Висновки. Отже, на основі вивчених джерел, ми визначили, що якість життя людей похилого віку – це комплексна система, яка включає елементи суб'єктивного та об'єктивного характеру, що формують певне середовище для задоволення

культурних, матеріальних, духовних та інших потреб людини похилого віку, та формують відчуття задоволеності життям.

Підвищення якості життя населення сьогодні є стратегічним пріоритетом розвитку суспільства. Особлива увага приділяється питанням підвищення якості життя соціально вразливих верств населення, в тому числі людей похилого віку. Зокрема дані питання останім часом висвітлені в дисертаційних дослідженнях Ермак Н.А., Кабанова А.О., Голубевої О.Ю.

Система детермінантів рівня та якості життя людей похилого віку досить різноманітна та має специфічний характер, а також включає взаємозв'язок багатьох соціально-економічних та не економічних детермінантів серед яких можна виділити наступні фактори: економічні, соціальні, політико-правові, екологічні, культурні та ін.

Отже, важливе значення для підвищення якості життя людей похилого віку мають:

- економічні фактори, оскільки вони визначають економічний потенціал країни, економічний розвиток суспільства, величину пенсії та впливають на добробут людей похилого віку;
- соціальні фактори, що характеризуються розвитком соціальної інфраструктури, ступенем задоволення соціальних потреб людей похилого віку, їх соціальним забезпеченням;
- політико-правові фактори, які передбачають дотримання прав людини похилого віку і впливають на рівень та якість її життя через діяльність влади, суспільні організації, закони;
- екологічні фактори, що визначають здоров'я, якість продуктів харчування, стан навколишнього середовища;
- культурні фактори відіграють важливу роль в житті людини і особливо людини похилого віку оскільки вони впливають на духовний рівень, культурні та духовні цінності, менталітет, інтелектуальний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Szalai, A. The quality of life – comparative studies / A. Szalai, F.M. Andrews. – Sage, London, 1980
2. Ядов, В.А. Потребность / В.А. Ядов // БСЭ. – 1975. – Т. 20. с 439
3. Н.С. Маликов. К вопросу о содержании понятия «качество жизни» и его измерению// Уровень жизни населения регионов России. -2002. - №2. –С.1-7
4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери/ За заг.ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
5. Файзуллин Ф.С. Социология города: монография. – Уфа.: Гилем, 1997. – С.118
6. Пшеничникова В.А. Социально-экономическая безопасность региона как условие качества жизни населения (на примере Республики Татарстан): автореф. дисс.на соискание науч. степени канд. социолог.наук: 22.00.03 / Вероника Александровна Пшеничникова. – Казань, 2010. – 23 с
7. Приступа Є., Кеуриш Н. Якість життя людини: категорії, компоненти та їх вимірювання // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2010. – № 2. – С. 54–63.
8. Матвеева И. Качество жизни – новая цивилизационная парадигма/И.Матвеева, Н.Михайлова// Стандарты и качество. -2000. - №5. – С. 56-61

Рецензент

Карпенко О. Г. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2015

ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ ПОЖИЛЫХ ЛЮДЕЙ КАК СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА

Житинская Мария Александровна

аспирант кафедры социальной педагогики

Национального педагогического университета имени М.П.Драгоманова, г. Киев

maksmash@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена проблеме качества жизни пожилых людей. В статье проанализированы основные подходы к определению понятия «качество жизни», сформулировано определение термина «качество жизни пожилых людей» и определены ее объективные и субъективные показатели.

Ключевые слова: качество жизни; пожилые люди; качество жизни пожилых людей; объективные и субъективные показатели качества жизни.

QUALITY OF LIFE OF ELDERLY PEOPLE AS A SOCIAL PROBLEM

Maria O. Zhytynska

postgraduate student of the department

of social pedagogics of the National pedagogical university

named after M.P. Dragomanov

maksmash@mail.ru

Abstract. The article is devoted to the problem of the quality of life of older people. The article analyzes the main approaches to the definition of "quality of life" is the definition of "quality of life of elderly people" and defined its objective and subjective indicators.

Keywords: quality of life; the elderly; quality of life for the elderly; objective and subjective quality of life.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Szalai A. The quality of life – comparative studies / A. Szalai, F.M. Andrews. – Sage, London, 1980
2. Yadov V. Need / V. Yadov // TSB. - 1975. - Т. 20. 439 (in Russian)
3. Malikov N. C Question of Contents concepts "Quality of Life" and ego measurement // Level of life of the population of regions of Russia. -2002. - №2. -P.1-7 (in Russian)
4. Encyclopedia professionals social / For zah.red. prof. ID Zverev. - Kyiv, Simferopol: Universe, 2012. – 536 s. (in Ukrainian)
5. Fayzullyn F. Sociology city: monohrafiya. - Ufa .: Hylem, 1997. - S.118 (in Russian)
6. Pshenichnikova V. Socio-ekonomicheskaya safety of the region As terms Quality of life of the population (in Example Republic of Tatarstan): Abstract. dyss.na soyskanye scientific. Candidate Class. sotsyoloh.nauk: 22.00.03 / Veronyka Aleksandrovna Pshenichnikov. - Kazan, 2010. - 23 s (in Russian)
7. Pristupa E. Keurysh quality of life: categories, components and their measurement // Physical activity, health and sport. - 2010. - № 2. - P. 54-63. (in Ukrainian)
8. Matveeva I. Quality of life - a new paradigm tsyvylyzatsyonnaya / Y. Matveeva, N. Myhaylova // Standart and quality. -2000. - №5. - S. 56-61 (in Russian)